

TINANG A DUM NTA HPE MARIT AI NI HKRAI RE

Myen Mungdan Hpyen Majan Manghkang a Majaw,
Tinang a Dum Nta Hpe Kau Da N-na Hpyen-yen yen Ra Nga

Shachyen Shaga

N dai sumtang hpe Progressive Voice woi awn let, myu baw sang 15 kawn wuhpung ni ta gin dun ai hte pawng hpawm n na ka lajang da ai re.

Sumtang ka ai hte Dip shabra ai hpe:

1. Human Rights Foundation of Monland	9. Karenni National Women's Organization
2. Karen Student Network Group	10. Karenni Social Welfare and Development Center
3. Karen Human Rights Group	11. Koung Jor Shan Refugee Camp
4. Karen Refugee Committee	12. Kachin Women's Association Thailand
5. Karen Women's Organization	13. Pa-Oh Health Working Committee
6. Karenni Refugee Committee	14. Progressive Voice
7. Karenni Legal and Human Rights Center	15. Ta'ang Women's Organization
8. Karenni Education Department	

Matut Mahkai Na Hkringdat:

Progressive Voice

 www.progressivevoicemyanmar.org

 info@progressive-voice.org

TINANG A DUM NTA HPE MARIT AI NI HKRAI RE

Myen Mungdan Hpyen Majan Manghkang a Majaw,
Tinanga Dum Nta Hpe Kau Da N-na Hpyen-yen yen Ra Nga

June 2019

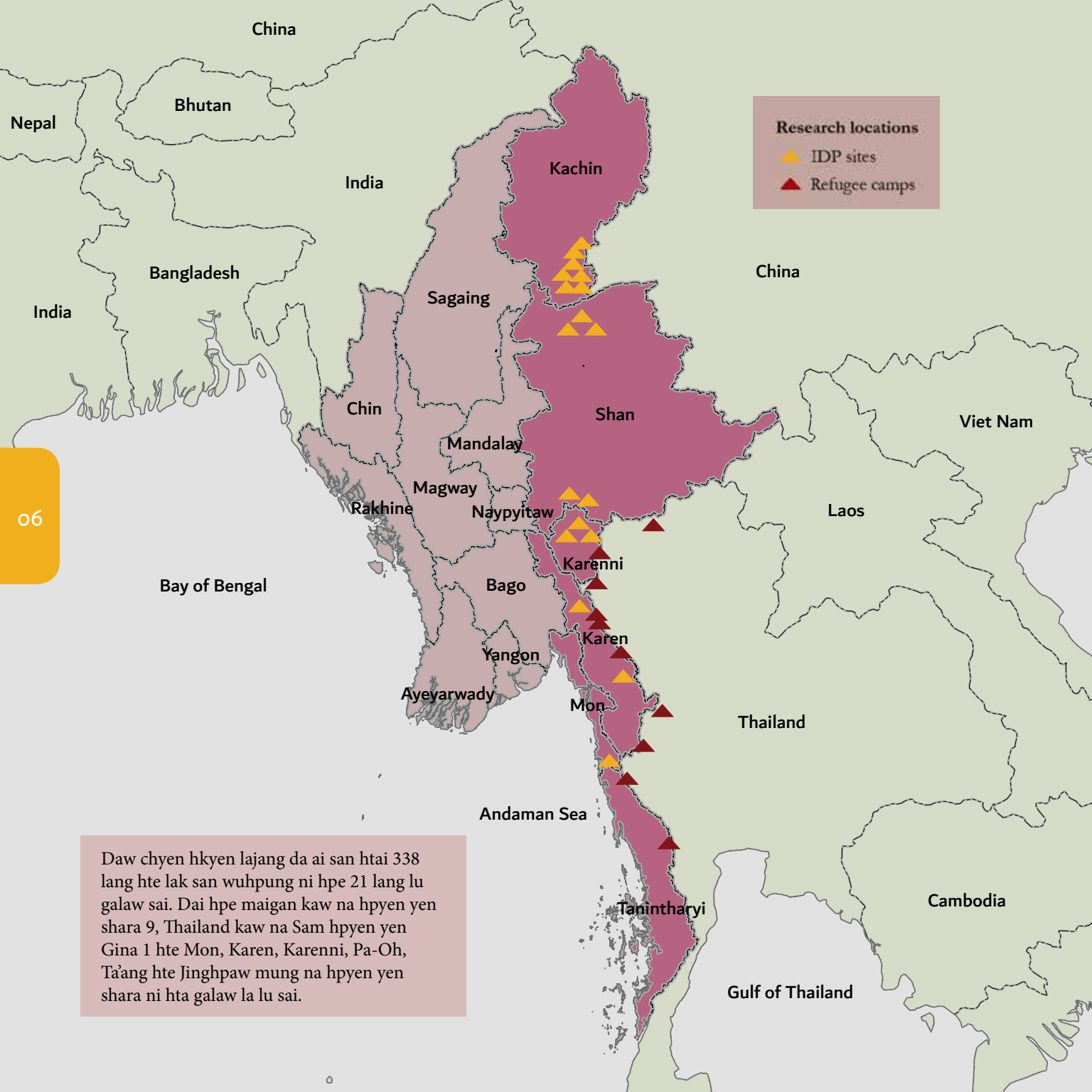

Ma n-nan shangai da ai makanManli camp kaw 2018 ning September kaw du wayang (Sumla – TWO)

Chyeju Dum Ga

N dai sumtang byin tai wa lu na matu ja gumhpraw karum madi shadaw la ai Partners Asia hte the Unitarian Universalist Service Committee hpe chyeju dum ga ai. N dai sumtang hpe bai yu sharai ya ai ni hte hpaji jaw ya ai ni hpe mung chyeju dum ga ai. Jahtum hku n na, san htai galaw ai hta ahkying aten jaw ya ai sha n-ga, myit galu kaba hte anhte sawk sagawn hpung ni hpe karum la ai mungdan shinggan (Refugees) hte kata na hpyen yen (IDPs) ni hpe na chying wa chyeju dum ga ai. Nanhte a hkam sha ai lam ni hpe mungkan ting na ya n na nanhte a shawng lam shim lum lam lu wan a hpe myit mada nga ga ai.

Research locations

- ▲ IDP sites
- ▲ Refugee camps

Daw chyen hkyen lajang da ai san htai 338 lang hte lak san wuhpung ni hpe 21 lang lu galaw sai. Dai hpe maigan kaw na hpyen yen shara 9, Thailand kaw na Sam hpyen yen Gina 1 hte Mon, Karen, Karenni, Pa-Oh, Ta'ang hte Jinghpaw mung na hpyen yen shara ni hta galaw la lu sai.

Myen mungdan a labau hta laknak hpai (gasat gala) manghkang a majaw tinang a dum nta hpe tawn kau da nna hpyen-yen yen taw nga ai ni gaw, Mung masa lam-yan hte hkrang tara jahkrat ai lam hta ngam da hkrum nga ma ai. Ndai ngam da hkrum ai ni gaw Myen mungdan a kahtawng ningchyawng shara ni hta nga ai majaw Simsa lam hte Mungmasa lam-yan ni a matu a hkyak shatai n ra ai ni re ngu myit da hkrum ma ai. Hpyen-yen ni a ra kadawn ai lam ni gaw, mungdaw asuya hte mungkan ga daga shinggyim nauna garum ya nga ai wuhpung ni a shakut shaja ai lam hta she madung nga ai. Ndai zawn ngam da hkrum tim, hpyen-yen ni gaw grai yak hkak ai lapran kaw nna hkamjan lu na matu shakut shaja let, shimlum lam n nga tim shakut shaja hkam sharang nga ma ai.

Ndai sawktam sumtang kadun gaw Progressive Voice (PV) ni hte shi hte rau ta gin-dun bungli galaw ai wuhpung ni rai nga ai Human Right Foundation of Monland (HURFOM), Karen Student Network Group (KSNG), Karen Human Rights Group (KHRG), Karen Refugee Committee (KRC), Karen Women Organization (KWO), Karenni Refugee Committee (KnRC), Karenni Legal and Human Rights Center (KnLHRC), Karenni Education Department (KnED), Karenni Women's Organization (KNWO), Karenni Social Welfare and Development Center (KSWDC), Koung Jor Shan Refugee Camp, Kachin Women's Association Thailand (KWAT), Pa-O Health Working Committee (PHWC) hte Ta'ang

Women's Organization (TWO) ni kawn rau jawm galaw ai sawktam ai sumtang kadun rai nga ai. Ndai sawktam sumtang kadun shapraw ai a yaw shada ai lam gaw, laknak hpai (gasat gala) manghkang a majaw byin wa ai shinggyim ahkaw ahkang tawt lai ai lam a marang e, aten galu tinang a buga, dum nta hpe tawn kau da let hpyen-yen nga ra ai hpu-nau amyau bawsang hte nawku makam hti hkum n law ai ni a myit tsang lam, ra kadawn ai lam hte ningmu ni hpe Myen mungdan a mung masa arawn galai shai ai lam-yan hte simsa lam gawgap ai lam-yan ni hta myit shalawm wa na matu hta n-ga, shangam da ai lam tsep kawp jahkring kau lu na matu yaw shada nga mali ai. Bai nna, kaga yaw shada ai lam langai gaw hpyen-yen yen nga ai Amyu shayi hte ram ma ni laknak hpai manghkang hte shinggyim ahkaw ahkang tawt lai hkrum ai lam hpe tara rap-ra ai lam lu na nna, prat nnan bai gaw-gap na lam hpe zinlum gumdin lam galaw lu na matu rai nga ai.

Myen mungdan a laknak lang manghkang hte matut nna byin nga ai shinggyim ahkaw ahkang tawt lai ai lam ni a majaw aten ladaw galu tinang a dum nta hpe kau da nna hpyen-yen yen nga ra ai lam ni hpe ndai sumtang kadun hta tang madun da ai. Ndai sawktam sumtang kadun gaw ningja hte seng ai (qualitative) hte sak se sakan laika ku kawn sawk tam ai lam galaw ai (desk research) ni madun tawn sawk sagawn da ai sumtang rai nga ai. Ndai sawktam lam a matu ga san ni hkyen lajang nna hpyen-yen marai (338) hpe san htai galaw ai lam, wuhpung

hku nna bawng ban tang madun ai lam (21) galaw ai. Bai nna, Thai mungdan kawm masat masa galaw da ai hpyen-yen dabang (9), masat masa n galaw ai Sam amyu sha ni shanu nga

ai hpyen-yen dabang (1), Mon, Karen, Karenni (Kayah), Pa-o, Ta-ang hte Wunpawng buga ginra na hpyen-yen dabang (27) hta sawktam ai lam galaw ai rai nga ai.

Shing-du labau/ masa lam: Myen mungdan a mayak manghkang hte Hpyen-yen yen ra ai lam

2

Tinang a buga dum nta hpe tawn kau da nna, hpyen-yen yen ra ai amyu sha ni gaw myen mungdan kata hte mungdan shinggan hkan na hpyen-yen dabang (shnr) tsin-yam dabang ni hta shaning law law nga ra nga ai. Ndai zawn shaning galu koi-yen hkawm ra ai ladaw hta shingra maka hte seng ai shoihpa shoiang (natural disasters) hte bawng-ring lam a matu lamu ga zing la hkum ai raitim, laknak hpai manghkang gaw madung lawng lam rai nga ai. Ban hte ban uphkang lai wa ai hpyen asuya ni gaw amyu bawsang ni a ntsa, adip arip roisha ai lam hte amyu kaji ni hpe atik anang dip sha let, amyu n law ai amyu hpan ni hpe pawng hpawm shangun ai lam ni hpe galaw nga ma ai. Myen amyu ga-up sha wa ai ladat langai rai nga mali ai. Dai re ai majaw Myen hpyen dap hte amyu bawsang laknak hpai hpung ni a lapran n hkum n ra ai lam (shnr) gasat gala ai lam byin ai de shanawng wa shangun nga ai. Ndai n hkum n ra ai lam (shnr) gasat gala lam a majaw myen hpyen dap a shinggyim ahkaw ahkang tawt lai

ai lam hte Myen amyu ga-up sha ai lam ni a majaw amyu bawsang wan mi jan tinang a buga dum nta hpe tawn kau da nna, hpawng yen hkawm ra nga ai. 2018 ning, December shata du hkra Thai Mundan na tsin-yam dabang ni hta Karenni hte Karen amyu sha ni sen mi hkawt (97,000) daram nga nna, Jinghpaw mungdaw hte Sam mung dingdung ginra hta Sam amyu sha, Ta-ang amyu sha ni hte Kachin amyu sha ni sen mi, hkying kru (106,000) daram nga ai. Bai nna Myen mungdan a sinpraw dingda ginra hta Karen hte Mon amyu sha ni mung hpyen-yen sen lahkawng, mun masat (280,000) daram nga mali ai. 3

Gasat gala matut byin taw nna, simsa lam-yan hpe atsawm n lu gawgap shi tim, Thai mungdan hte mungdan kata na hpyen-yen dabang ni hta garum ningtum jaw ai lam ni gaw shayawm wa nga ma ai. Du na shaning ni hta grau grau nna shayawm na masa hte hkum katut nga ai. Mungkan mungdan garum ningtum jaw nga

ai wuhpung ni kaw n hpyen-yen ni hpe garum ningtum ai lam shayawm wa taw ai shaloi, buga dum nta de wa shangun na masa ni de shanawng nga ai. Simsa lam gawgap ai laman hta garum ningtum lam galaw ai lam, mungdan kata hkamja lam, hpaji lam hte bawngring lam ni hta ja gumhpraw garum ningtum ai lam ni grau grau jat jaw ai lam ni hpe galaw nga ma ai. 1

2018 ning, June shata hta Myen mungdan a Ministry of Social Welfare, Relief and Resettlement kaw n Rakhine, Kachin, Sam hte Karen mungdaw ni hta na hpyen-yen dabang ni hpe pat kau lu na matu bungli masing gram na lam ndau shana ai. Dai zawn ndau shana

ai lam galaw ai shaloi, bawng ban jahkrup ai lam tsepkawp n galaw ai hta n-ga wuhpung wuhpawng ni kaw shiga lu la ai lam n nga ai majaw shang lawm garum ai lam mung n nga wa ai. Sam mung hte Kachin mungdaw ni hta hpyen-yen ni hpe garum ningtum ya nga ai Nawku hpung ni hpe hpyen dap kaw n hpyen-yen dabang ni hpe pat kau na lam atik anang shadut ai. Dai hta n-ga Jinghpaw Wunpawng Mungdan Shanglawt up-hkang ginra hta shanu nga ai hpyen-yen ni hpe garum ningtum jaw nga ai wuhpung ni hpe Myen hpyen-dap kaw n rim nna n-tara ai wuhpung ni hte matut mahkai ai tara upadi hte ahkyak la/ tara jeyang ai lam ni galaw ma ai.

Mungkinan ga daga tara Upadi hte shadawn hpungda

Hpyen-yen ni hpe atik anang n sa na lam hte seng ai ninghpawt ninghpang gaw hpyen-yen hte seng ai myithkrum ga sadi (laika daw 33) hta madung lawm ai ninghpawt ninghpang langai rai nna, mungdan ni hkan sa na lit nga ai htung tara langai nan rai nga ai. Atik anang n sa ai ngu ai hta hpyen-yen ni a asak (shnr) shanglawt ahkang hpe jahkrit shama ai lam, hkrit tsang

ra ai mungdan de atik anang sa ai lam hpe tara upadi hte hkum shingdang ai lam re. Atik anang bai wa sa ai lam gaw tara shang sa ai hta sha, shadang masat da ai n re ai sha, hpyen-yen ni a asak hte shanglawt ahkang ni hta hkrit tsang ra ai shara de shadut shanang wa shangun ai lam galaw yang mung atik anang wa shangun ai lam rai nga ai. Mungkinan ga daga tara upadi hta atik

anang n sa na lam, hpyen-yen ni hpe mara jaw, adip arip re mungdan de kaning re masa lam a majaw rai rai, hpyen-yen ni hpe sa ai lam hpe hkum shingdang ai lam ngu, ntsa lam chye na ai. Mungdan kata hpyen-yen yen ai ni hte seng ai lam hpe mungkan mungdan rapdaw a lam matsun ni hta “ hpyen-yen ni a sak hkrung lam, shimlum lam, shanglawt lam hte hkamja lam ni hkrit tsang ra ai shara de atik anang sa ai lam (shnr) shara jahkrat ai lam hpe hkum shingdang lam galaw ra ai ngu nna hpyen-yen ni a ahkaw ahkang hta dan dan leng leng makawp maga da nga ai. Ndai lam ni gaw mungdan kata hpyen-yen yen nga ai ni a ninghpawt ninghpang lam langai mung rai nga ai.

Hpyen-yen ni a matu dum nta, lamu ga hte sut gan arung arai bai madu lu na ahkang hte seng ai ahkaw ahkang ni hpe tsin-yam masha hte mungdan kata koi-yen hkawm ai hpyen-yen ni a matu dum nta hte sut gan arung arai bai madu lu na matu jahpring shatsup ya ai ninghpawt ninghpang lam (Pinheiro ningpawt ninghpang

tara ngu nna chye ma ai) hta lawm nna, mungkan ga daga tara upadi ni hta lawm nna, shinggyim ahkaw ahkang shadang ni hpe dinglik da let, mungkan ga daga wuhpung wuhpawng ni kawndai ahkaw ahkang ni hpe ta tut makawp maga, hkrang shapraw lu na matu lam matsun da nga ai. Pinheiro ningpawt ninghpang tara gaw hpyen-yen ni kawndum nta hte sut gan arung arai ni a matu bai jahpring shatsup ya na lam rai nga ai. Ta tut jahpring shatsup ya ai lam n mai byin ai rai yang, htingrai htingrat ya ai lam (sum machyi ai hpe bai wa ya ai lam) galaw ya ai lam rai nga ai. Bai jahpring shatsup ya na ahkaw ahkang gaw alak mi lajang ya ra ai lam raitim, hpyen-yen ni buga de bai wa ai shaloi ram ging ai lamu ga, dum nta lu ra ai lam hte hkridun nga ai. Hpyen-yen ni kawndum gara shara kaw mi rai rai, nga na matu daw dan ai rai yang, hpyen-yen n yen shi ai shaloi (shnr) koi-yen ai hpang shanhte a sut gan arung arai ni hpe zing da ai hpe bai jahpring shatsup ya ai (shnr) sum machyi ai hpe bai lu na ahkaw ahkang nga ai.

Buga dum nta hpe tawn kau da nna koi-yen hkawm ra ai a lawng lam

San-htai shang lawm ai malawng gaw koi-yen ai a madung lawnglawm gaw Myen mungdan hta shaning kaba byin nga ai laknak hpai gasat gala, majan hta mahta nna byin wa ai shinggyim ahkaw ahkang tawt lai ai lam hte shingdu dat da ai lam ni paw pru wa ai lam re. Aten ladaw shagu koi-yen ra ai lam gaw Myen hpyen dap kawn amyau bawsang ni hpe shagyip shagyeng tekjum lu na matu yaw shada ai zai ladat rai nga mali ai. Shaning law law koi-yen, hpyen-yen yen ra ai lam byin taw ai gaw amyau bawsang

ni a ntsa shinggyim ahkaw ahkang tawt lai ai, shingdu dat da ai hte garan ginhka ai lam ni a mahtai mung rai nga ai. Koi-yen ra ai a madung lawng lam gaw masa lam nkau mi a majaw laknak hpai hpung lahkawng a lapran gasat gala a majaw rai tim mung, koi-yen ra ai mabyin malawng gaw Myen hpyendap kawn mung shawa ni hpe shingte masat tawn nna, shinggyim ahkaw ahkang tawt lai ai lam ni a majaw rai nga ai.

Ya yang na masa lam- Kan bau bungli hte madi shadaw garum ningtum lam

Sinpraw dingdung hte Sinpraw dingda nga amyau baw sang ginra mayan koi-yen hkawm ra ai a madung lawng lam bung ai raitim, koi-yen ra ai ten ladaw gaw shaning (20) ning hte shata hku nna shai taw nga ai. Dai hte maren, ya ten du hkra hpyen-yen ni a masa lam gaw, buga masha jauman masha ni hte rau pawng hpawm nga mat ai raitim, shawoi koi-yen ai ladat hte shai nna bu htawt nga mat ai lam, tara shang tsin-yam dabang hte hpyen-yen dabang ni hkan shara jahkrat nga mat ai ladat ni amyau myu ni shai mat wa nga ai.

Thai mungdan na tsin-yam dabang ni hta kan bau bungli lam hte seng nna yak hkak ai lam ni hta na langai mi gaw dabang kata na kaga shara de bungli galaw hkawm na matu hkumpat da ai lam, (dabang kata shanu nga na ahkaw ahkang hte htuk jaw nga ai garum ningtum ginlut mat na masa lam) hte maren, Thai mungdan kawn masat da ai bungli galaw lekmat lu na matu yak hkak nna, Thai mungdan masha ni hta bungli galaw shabrai shayawm nna sha hkam la lu ma ai.² Tara grau shang ai dabang ni hta nga ai hpyen-yen ni mung shang gumhpraw hte seng ai lam ni hpe shagyip shagyeng da hkum

nga ma ai. Dabang nkau mi hta bungli galaw hkawm na matu dabang na pru hkawm sa na lam hte seng nna ritkawp jahkrat da nna, marai langai ngai dabang shing-gan pru hkawm nna bungli galaw hkawm ai hpe chye mat ai rai yang, dabang hta garan jaw ai garum ningtum ni hpe n jaw mat ai (shnr) shayawm kau ya ai lam ni hkum katut nga ma ai. Hpyen-yen ni shanu nga ai dabang grup-yin na buga masha ni mung shinggyim ahkaw ahkang tawt lai hkum ai lam, hkamja lam, hpaji lam ni hkum hkum tsup tsup n lu ai lam, garan ginhka hkum ai lam, kan bau bungli ahkaw ahkang yak hkak ai lam ni gaw gasat gala hpai shai lam ni a majaw hkum hkra ai mayak mahkak ni rai nga ai. Dai zawn rudi ru-hpang ni hkum tsup ai lam n nga ai buga ginra ni hta hpyen-yen ni bai sa du shanu ra ai a majaw grau grau nna lit kaba ai lam byin shangun nna, dai buga ginra na masha ni hte hpyen-yen ni a lapran a htik ahtawk byin wa shangun nga ai.

Lahta e, ka shadawng da ai mayak mahkak ni yawng a majaw, tinang hkrai shakut let gaw sharawt ai hta tsin-yam dabang (shnr) hpyen-yen dabang ni hta shanu shingbyin nga ai ni

2 Human Rights Watch, "Thailand: Refugee Policies Ad Hoc and Inadequate," September 2012. Available at <https://www.hrw.org/news/2012/09/13/thailand-refugee-policies-ad-hoc-and-inadequate>.

Lahta Sam Mung Kaw Nga ai Mai Yu Lay Hpyen Yen Dabang (Sumla – PV)

malawng hpe san htai galaw ai hte dabang shing-gan nga hpyen-yen n kau shani shagu asak hkrung lu na matu mungkan ga daga wuhpung wuhpawng ni, amyuu bawsang laknak hpai hpung ni (shnr) buga jauman ni (shnr) makam masham hpung ni kawn garum jaw ai garum ningtum ni hta machyu nga ra ma ai. Dai re ai majaw garum ningtum lam ni shayawm ai lam hte maren shawnglam hta gara hku rai na

re ai lam, lata la na lam n nga ai a majaw Thai mungdan na tsin-yam dabang ni hta myit daw myitrun ai lam hte tinang hkum tinang sat si ai lam ni law wa nga ai. Dai hte maren dinghku manghkang, hpaida da ai lam, nanghpam ka-ni lu sha ai lam, tsa chyarlu ai lam ni a majaw kaga shinggyim nga pra lam hta yak hkak ai lam ni grau grau law wa nga ai.³

Shiga lamyi laman

Tinang a buga dum nta hpe kabai kau da nna koi-yen hkawm ai ni hku nna, kanning re shadang du hkra garum ningtum hpe lu na lam, galoi ten du hkra hkam la lu na, tinang a buga dum nta de htawt nga na lam hkyen lajang da ai shara ni a shimlum lam, hpaga yum-ga lam, simsa lam magam bungli hte rau ding-grin ai simsa lam a matu ta tut ningmu lam yan ni hta shang lawm na lam ni a matu hkum tsup ai shiga lamyi laman ni hpe tinang a amyuu bawsang ga (shnr) shanhte chye na ai ga langai ngai hte tsun sanglang dan na matu ra kadawn nga ai. Shiga lamyi laman lu la na masa lam gaw shai hkat ai lam nga ai raitim, lata la na lam-

yan hte shingdu masa lam a ntsa hpyen-yen ni hku nna, shiga lamyi laman lu la na lam ni shai hkat ai hku nna ndai sumtang kawn san htai shang lawm ai ni kawn htawng madun dan nga ma ai. Grau myit tsang ra ai lam gaw simsa lam magam bungli lam hpe rawt jat ai hku mu ai, bai nna ndai simsa lam gaw jaw hkrak ai re ngu shalai shajan tang madun nga ai shiga ni hte, hpyen-yen ni hpe shara jahkrat ya na ginra ni hta byin nga ai gasat gala lam ni hpe shiga n jaw ai sha ip da ai a majaw mungkan ga daga NGO hte UNHCR kawn lu ai shiga ni gaw n hkum tsup ai sha, lata san da ai shiga ni rai taw nga ai.

3 Karen News, "In Thai Border Camps, Funding Cuts Leave Refugees in Limbo," 21 November, 2017. Available at <http://karennews.org/2017/11/in-thai-border-camps-funding-cuts-leave-refugees-in-limbo/>;

Shawnglam a matu daw dan jahkrat ai lam a madung lawng lam

Hpyen-yen malawng a pandung gaw shanhte a buga ginra (shnr) buga ginra hte ni nawn ai shara hta bai wa lu nga nna, lawu e ka madun da ai lawng lam ni gaw buga dum nta bai wa ai shaloi makam nga nga hte daw dan jahkrat lu na matu ra ai lamyi laman ni rai nga ai. Hpyen-yen nkau gaw ya nga taw ai shara ni hta sha

Hkumhkrang shimlum lam

San-htai lawm ai ni yawng hta hkumhkrang shimlum lam a matu ahkyak dik ai lam langai rai nna, shanhte mi moi nga ai buga ginra (shnr) bai htawt nga na shara ni gaw ya yang htawt sit nga na matu n manu shi ai ginra ni re taw nga ai lam tsun ma ai. Myen mungdan a ginra nkau hta gasat gala lam hpe yaw shada lam nga nga hte shayawm wa ai hte maren tsin-yam masha ni hte hpyen-yen ni shanhte a buga ginra de bai wa nga lu na matu wuhpung wuhpawng law law kawn shadut ai lam mung mayak rai nga ai. Raitim mung hpyen-yen ni hku nna buga dum nta de wa na matu myit tsang ai lam hte seng nna shanhte hta sanglang ngang grin ai lawng lam ni lu nna, dai lawng lam ni hpe chye na da

matut shanu nga mayu nna, shanhte a matu kan bau bungli ding-grin lu na matu garum ningtum lam ra kadawn ai (shnr) shanhte hte shanhte a kashu kasha ni a matu hkamja lam, hpaji lam ni grau lu mai ai shara ni de htawt sit nga mat mayu ma ai.

ai gaw shanhte a shimlum lam hte sari sadang hpe makawp maga ya lu ai, buga ginra bai wa na masing jahkrat ai hta madi wa-daw tai nga ai.

Buga dum nta bai wa na hpyen-yen ni a matu aten kadun hta hkrum katut na, grau nna shimlum lam hte seng ai yak hkak tsin-yam ni nga ai, aten galu hta shimlum ai hte nga lu na ngu ai makam n nga ai hte shimlum la ya na lit nga ai ni nan, shanhte a ntsa tawt lai ai lam n galaw na re ngu ai hpe makam n nga ai lam ni hpe mu mada nga ai. Dai zawn shimlum lam myit tsang ai lam ni hpe sung sung hparan na matu ra nna, atik anang bai n sa na lam ningpawt ninghpang hpe tawt lai ai lam n byin hkra, hpyen-yen ni a

asak hte shanglawt lam hpe hkrit tsang shara byin na masa lam de shanhthe ni hpe atik anang

(shnr) ganawng shadut ai lam hpe koi gam ra nga ai.⁴

Kan bau bungli, lamu ga hte dum nta

San-htai ai ni malawng gaw shimlum lam hta kaga, kaning re shara hta shanu nga ra na, kaning rai tam lu tam sha na lam ni hpe myit tsang ai lam hpe tsun dan ma ai. Shanhte koi-yen htawt sit ai lam garai n byin shi yang, marai langai hkum dek (shnr) mare shawa hku nna lamu ga ni hpe madu ma ai lam tsun dan ma ai. Dai hta na nkau sha lamu ga madu ai masa lak mat hpe bai lu la da lu ai lam hpe tsun ma ai. Lamu ga zing ai lam Myen mungdan a kahtawng ningchyawng nga mung shawa ni a kan bau bungli a matu grai sum machyi ai lam langai rai nna, hprawng koi-yen nga ai hpyen-yen hte lamu ga zing la hkrum ai ni sum machyi ai ni a matu grau nna Myen hpyendap (shnr) hpaga hpung ni zingla da ai hpe bai lu la na (shnr) htingrai htingrat ai lam (malai bai jaw ai lam) hpe shakut ai gaw hpyen gasat ai zawn yak hkak la nga ai.

Gasat gala byin ai shara ni malawng hta htung tara lai ladat hku nna lamu ga ni hpe up-hkang ai hku nna sha madu ma nna, dai hpe Myen asuya kawn masat masa n galaw ai a majaw zing la hkrum ai lamu ga ni hpe bai lu la na matu hpyi ai lam hte lamu ga madu lu na ahkaw

ahkang hpe n lu makawp maga nga ma ai. Myen mungdan shara shagu hta lamu ga zing ai a majaw sum machyi ai ni hkrum hkra nga ai yak hkak ai lam hta n-ga hpyen-yen ni a matu kaga yak hkak ai lam ni hpe kahtap hkrum katut nga ai. Hpyen-yen ni gaw shaning law law koi-yen hkawm taw nga ra ai. Hpyen-yen malawng gaw shanhthe a shawng shawng e koi-yen ai hpyen-yen ni a lamu ga hta sa du shanu taw ai majaw lamu ga madu lu na matu hpyi shawn ai shaloi shanut ai lam ni nga ai. Bai langai mi gaw, hpyen-yen ni hku nna lamu ga a matu ahkun hkangse bang da ai lakmat ni hte lamu ga madu re ai ngu sak se laika pa ni hpe shamat kau ai lam ni re. Raitim mung, lai wa sai shaning hta Myen mungdan shara shagu na mung shawa ni hkrum hkra ai lam gaw dai zawn re sak se laika pa ni hpe madun lu yang pi tinang madu da ai lamu ga hpe bai lu la yang she lu la ai lam ni re. Grai nna, Myen mungdan a lamu ga madu lu na lakmat galaw ai lam gaw lamu ga madu lu na matu jaw ai masat masa n re ai sha, lamu ga hpe jai lang na matu ahkaw ahkang jaw ai masat laika pa sha re ai.

Lamu ga gaw kan bau magam a matu sha

4 Amnesty International, "Syrian Refugees at Risk of Being Returned," 17 October, 2014. Available at <https://www.amnestyusa.org/files/uaa26014.pdf>.

ahkyak ai n re ai sha, hprawng koi-yen ai amyubawsang ni a matu masat dingsat rai nna, shanhte a htung hking lailen hte manu dan ai lam mung rai nga mali ai. Hprawng koi-yen ai hpyen-yen shawa ni buga dum nta de bai wa nga na matu myit ai shaloi lamu ga hpe bai madu lu na (shnr) malai bai lu na matu grau

Hkamja lam hte hpaji lam

Hpyen-yen ni shawoi nga ai buga ginra ni hta ram ging ai hpaji lam hte hkamja lam gawn lajang lam ni hkam la lu na matu masa n nga ai a majaw, shanhte ni a buga ginra de bai wa ai shaloi tau hkrau hkyen lajang ai lam hku nna, hpaji jawng hte tsi jaw gawk ni hpe shagreng da ya na lam hpe san-htai shang lawm ai ni malawng kawn tsun ma ai. Dai zawn re lam gaw, grau nna, gasat gala hpai shai lam byin ai laman ga lup bawm ni, atik anang shawa bungli shangun ai lam ni, adip arip galaw ai lam ni a majaw n kung, n kang byin mat ai ni a dinghku masha ni a matu grai nan ahkyak la nga ai. Malawng gaw hpaji lam hte hkamja lam madang grau tsaw ai hku nna ra kadawn ai lam hpe mu mada ma timung, hpyen-yen n kau gaw hpaji lam hte hkamja lam grau madang nga nna, hkamla loi ai mare kaba ni, shanhte a mare dingsa makau mayan (shnr) ya yang shanu nga ai shara hte ni nawn ai shara ni de htawt sit mayu ma ai. Mabyin n kau mi hta, tsin-yam masha ni a kashu kasha ni Thai asuya kawn hpaw da ai jawng ni hta hpaji sharin hkam

nna hpyi shawn ai lam mung rai nga ai. Htingrai htingrat ai lam (Malai bai jaw ai lam) gaw n hparan n mai re ai hku nna lajang ya ai masa lam hta lamu ga hte hten run mat ai arung arai ni a matu (shnr) sum mat ai hkai n mai, du sat yam nga ni hpe dai ten na jahpu manu hte bung pre ai hku nna sawn wa ya ra ai.

la lu ma nna, kanu kawa ni gaw Thai mungdan na jawng ni hta sha shanhte a kashu kasha ni hpe hpaji matut shangun mayu ma ai. San-htai shang lawm ai ni kawn, shanhte a kasha ni hpe Myen asuya kawn hpaw da ai jawng ni hpe n kam shalun ai lam gaw kaning re shara de, galoi ten hta htawt sit na ngu ai hpe daw dan ai lam hpe chye mayu shangun nga ai.

Buga dum nta de bai wa na ni a yak hkak ai lam langai gaw, ya yang lung nga ai jawng kawn jawng htawt lakmat hte hkamja lam bungli hta shang galaw nga ai ni a masat masa lakmat hte kaga hprawng koi-yen ra ai ginra ni hta amyubawsang laknak hpai hpung ni kawn, hpaw ninghtan da ai jawng ni hkan na, wuhpung wuhpawng kawn hpaw da ai jawng ni na jawng htawt lakmat hpe masat masa galaw ai lam rai nga ai. Myen asuyu ni gaw, dai zawn re ai jawng ni hkan hta htuk ya ai jawng htawt lakmat ni hpe masat masa n galaw ma ai. Ndai lam gaw jawngma ni a matu Myen asuya kawn hpaw da ai jawng ni hta htap htuk ai hpaji tsang hpe lu

lung na (shnr) datkasu lu lung na matu n mai byin ai a majaw Hpyen-yen jawngma ni shanhthe a shawnglam hpaji hkaja na ahkaw ahkang lu la na matu shaning law law shakut wa ai hpe adip arip galaw ai lam rai nga ai.⁵ Dai jawng na jawng sara/num ni kawn mung shanhthe a hpaji madang hpe masat masa n galaw ai a majaw asuya jawng ni hkan bungli bai lu galaw na lam n nga ai. Wuhpung wuhpawng ni kawn tsin-yam

masha hte htawt sit nga hkawm ai jawngma nkau hpe Myen asuya jawng hta bai lu lung na matu galaw ya lu ai lam ni nga timung, dai lam ni gaw mungdan ting a matu hkrang tara n re ai sha, dai ginra na wuhpung wuhpawng ni hte, seng ang ai hpaji jawng ni hte matut mahkai nga ai a majaw sha jawng lu lung ai lam hpe galaw ya lu ai lam sha rai nga ai.

Buga ginra wa hpyen-yen ni a matu garum ningtum lam

Mungkan ga daga garum jaw nga ai ni hku nna, buga ginra (shnr) shara bai jahkrat ya lu na matu garum ningtum ra ai lam hpe masat masa galaw da nna, tinang myit hku nna buga ginra de wa mat ai ni a matu, htaw wa htaw sa lam hte shata (3) a matu malu masha ni hpe tsin-yam dabang hta “buga ginra wa na ni a matu garum ningtum lam” ngu nna hkamla da ma ai.⁶ Raitim mung, buga ginra wa na ni a matu ding-grin ai kan bau bungli lam shagreng ya na matu, shanhthe ni hkrum katut na yak hkak lam ni, grau nna shaning law law koi-yen hkawm ai a majaw buga ginra bai du ai shaloi galaw lu, galaw sha na yi, sun, hkauna hpe sha machyu nga ra na

masa re majaw, dai zawn re garum ningtum lam gaw n law la nga ai hpe asan sha mu chye lu nga ai. Hkai lu, hkai sha na yi, sun, hkau na ni hpe bai gram lajang na aten ladaw ni hta dum nta masha ni hpe malu masha garum na lam, hpaji lam hte hkamja lam hpe ja gumhpraw n ma ai sha hkamla lu na lam ni kadawn nga ai. Lama na, dai zawn garum ningtum n lu hkamla ai rai yang, hkyak hkyak ra kadawn ai malu masha ni hpe jahpring shatsup la lu na matu shanhthe a lamu ga ni hpe manu hpa hpa hte dut sha na masa ni, shani shagu shang gumhpraw lu na matu n-chyang chyang ai bungli ni hta machyu na (shnr) kaga mare de htawt sit nna yak hkak

5 Karen Refugee Committee Education Entity, Karenni Education Department, Karen Education Department, Karen Teachers Working Group, and Karen Women’s Organization, “Refugee Student Transition: Policy Position and Program Recommendations,” October 2015. Available at http://themimu.info/sites/themimu.info/files/documents/Report_Refugee_Student_Transition_Policy_Position_Program_Recommendations_Oct2015.pdf.

6 UNHCR, “Supporting Durable Solutions in South-East Myanmar: A Framework for UNHCR Engagement,” 15 June, 2013. Available at http://www.burmalibrary.org/docs21/UNHCR-2013-06-Supporting_Durable_Solutions_in_SE_Myanmar-en-red.pdf.

ai masa lapran shabri shabrai kachyi kajaw sha lu ai, mungdan kata htawt sit hkawm nna, mare jut shingnaw ni hkan nga pra hkawm ra ai kaw du mat na mara ai. Buga ginra de shanhte hkrai bai wa ai ni, prat hpe ding-grin ai gaw sharawt

la lu ai lam hta ra kadawn ai rudi ru-hpang ni yawng hkam la lu na matu madung jahpring shatsup ya na matu lit nga ai gaw asuya kaw nan rai nga ai.

Buga ginra de bai wa na ni a matu kaga dutdang ai lam

Buga dum nta wa na matu tara shang (shnr) hparan uphkan ai lam hta madi madun na lam hte seng ai raitim, tsin-yam masha ni hte hpyen-yen ni hta tara shang madi madun na matu dutdang ai lam (shnr) yak hkak ai lam ni nga taw ai. Mung shawa kaw mi moi lu da ai madi madun laika pa ni lama nga ai rai yang mung gasat gala hpai shai lam byin ai a majaw (shnr) mare kahtawng wan nat hkrum ai (shnr) bungli atik anang shangun hkrum ai ni kawm lawt lu na matu ma-ja hprawng ai shaloi shangam da kau ma ai. Dai madi madun laika ni hpe bai lu na matu n mai byin ai a majaw, buga ginra dum nta de wa ai shaloi mungchying masha bai shaw la ai, lamu ga madu lu na lam hte kaga arung arai madu lu na lam ni bai lu la na matu (shnr) sak se madun mai ai madi madun laika pa ni n lu mat ma ai. Hpyen-yen nkau mi gaw shingdu dat da hkrum ai, kahtawng ningchyawng hkan na amyau bawsang ni a ginra hte hpyen-yen dabang ni nga shanu nga ai majaw mungchying

masat hte dai-daw lakmat nan n lu ma ai.

Myen mungdan a ya yang jai lang nga ai tara upadi masa lam gaw, moi sumtsan shadip jahpang masa (Ingalik prat) hta jai lang ai, ndai prat hta jai lang n manu sai tara upadi ni gaw ya ten du hkra jai lang taw nna, dai tara upadi ni kawm ra ai hta hkan nna lata jai lang taw nga ai. Mungchying uphkan tara upadi hte n-tara ai wuhpung ni hte matut mahkai ai lam hpe jeyang mai ai upadi ni gaw Myen mungdan shinggan (shnr) Amyu bawsang laknak hpai hpung ni uphkan ai ginra de hprawng koi-yen ai mung shawa ni hpe dasang jeyang lu na matu jai lang nga ai tara upadi lahkawng rai nga ai. Hprawng koi-yen nga ai hpyen-yen ni hpe dai tara upadi hte maren tara jeyang mai ai majaw tara upadi hte seng ai lam ni hpe atsawm sha n chye da ai rai yang, buga ginra de bai wa na matu shimlam n nga ai zawn hkamsha nga ma ai.

Sam Mung, Hsi Paw kaw nga ai Hpyen Yen Dabang (Sumla – Maung Ne Lynn Aung)

Hprawng koi-yen ai shaloi Amyu shayi ni a mahkrum madup

Gasat gala (hpai shai lam) hte shinggyim ahkaw ahkang tawt lai ai lam ni hta amyu shayi hte amyu shadang ni hkrum ai mahkrum madup ni shai ai hpe mu mada nna, hprawng koi-yen ai masa lam ni hta amyu shayi ni (gaida) dinghku ni mung lawm ma ai.⁷ Amyu shayi ni hku nna, amyu shayi re ai a majaw mung, amyu bawsang re ai a majaw mung garan ginhka ai lam hte mazut roi-rip ai lam amyu myu hpe hkrum sha ma ai. Grau nna gaw, gasat gala (hpai shai lam) byin ai shaloi shanhte a ngang hpe shading tawn, amyat htuk ai hku nna shinggyim ahkaw ahkang tawt lai hkrum ai lam ni jahkring hkring hkrum sha ma ai.

Myen hpyendap ni mare/ kahtawng hte ni wa ai shaloi amyu shadang ni hte la kasha ni gaw nam maling de hprawng koi-yen nna, amyu shayi, num kasha ni, ma ni hte asak u-gut gu sai dinggai dingla ni sha nta kaw nga taw ma ai. Kalang lang amyu shayi ni gaw, amyu shadang ni a malai bungli atik anang shangun hkam ai hta n-ga, hkum shan roi-rip ai lam hte kaga ngang amyat htuk ai lam ni mung hkrum sha ma ai.⁸ Mung shawa ni hta mazut ai lam hte amyu bawsang laknak hpai hpung ni hpe garum ai ngu jahpai let mara jaw, jeyang na matu hkum shan roi-rip ai lam hte kaga ngang amyat htuk ai lam ni a majaw, gasat gala byin ai ginra na amyu shayi ni myit hkra machyi loi ma ai.⁹

-
- 7 For more on the impact of conflict on women, see: Karen Women's Organization, "State of Terror: The Ongoing Rape, Murder, Torture and Forced Labour Suffered by Women Living under the Burmese Military Regime in Karen State," February 2007. Available at <https://karenwomen.files.wordpress.com/2011/11/state2oof2oterror2oreport.pdf>. Trocaire and Oxfam, "Life on Hold: Experiences of Women Displaced by Conflict in Kachin State, Burma/Myanmar," June 2017. Available at <https://www.trocaire.org/sites/default/files/resources/policy/life-on-hold-trocaire-oxfam-2017.pdf>. Women and Child Rights Project (Southern Burma), "Mon Women, the Military and Forced Labor in Mon State," March 2009. Available at <http://www.burmalibrary.org/docs07/WCRP2009-03.pdf>.
- 8 Women's League of Burma, "If They Had Hope, They Would Speak: The Ongoing Use of State-Sponsored Sexual Violence in Burma's Ethnic Communities," November 2014. Available at <http://womenofburma.org/if-they-had-hope-they-would-speak/>. Shan Human Rights Foundation and Shan Women's Action Network, "License to Rape," May 2002. Available at <http://www.shanwomen.org/reports/36-license-to-rape>.
- 9 Karen Women's Organization, "State of Terror: The Ongoing Rape, Murder, Torture and Forced Labour Suffered by Women Living under the Burmese Military Regime in Karen State," February 2007. Available at <https://karenwomen.files.wordpress.com/2011/11/state2oof2oterror2oreport.pdf>.

Laknak hpai gasat gala hte htawt sit hkrum ai shaloi amy shayi ni law malawng gaw shanhte a htunghking masat da ai tara ni hta lai jan nna magam lit gun hpai ra nga ma ai¹⁰ Gasat gala (hpai shai lam) byin ai ginra nkau mi na amy shayi ni gaw mare/kahtawng salang galaw ai (shnr) amy shadang ni n nga ai shaloi kaga ningbaw ningla magam lit ni hpe mung gunhpai ra mat ma ai. Amy shayi ni dinghku hpe woi awn ai lam ni hpe yu ga nga yang, amy shayi ni gaw hprawng koi-yen ai ladaw ni yawng hta dinghku nta masha asak u-gut gu ai dinggai dingla ni hte ma kaji ni hpe lakawn ai lam, garum jaw ai malu masha ni lu na matu tam bram ai lam, kan bau bungli mahkrun ni hpe tam ai lam ni hpe lit la galaw ma ai. Amy shayi ni hpe atsam shajat ya ai lam hta rawt jat ai lam ni nga ai raitimung, uphking hpareng ai lam ni hta mi

moi na htunghking lailen ni hta madung tawn let ahkang ana gaw gap ai hpe sha matut jai lang ai majaw amy shayi ni hpe daw dawn na lam ni hta shangam da nga dingyang re. Amy shayi ni a ntsa mazut roi-rip ai lam hpe n tsun gwi ai (shnr) tawt lai ai amy shadang ni kaw n ja gumhpraw kaji kajaw wa ya ai shaloi, n-gup pat mat ai htunghking lailen hte hparan ai lam ni hpe amy shayi ni matut hkrum sha nga ma ai.

Bai nna, amy shayi hte hpyen-yen mung shawa ni kaw n buga dum nta de bai wa na lam bawng ban let daw dan jahkrat ai shaloi “ tinang myit hkawn nna buga de wa ai” ngu ai lam hta amy shayi ni nan dai daw dan ai lam hpe jahkrat ai rai nna, num/la hkrang n bung ai hpe mahta nna ra kadawn ai lam hpe myit shalawm ra ai.

Wuhpung wuhpawng hte hkam jan lu ai atsam

Hprawng koi-yen ai ladaw garai n du ai shaloi, koi-yen ladaw hte koi-yen ladaw lai mat ai hpan e, hpyen-yen ni gaw yak hkak ai masa lam ni hpe mau na zawn rai hkamjan lu ai madi madun nga ma ai. Shanhte ni sak hkrung lu na matu sha n re, makawp maga lam, hkamja lam

gawn lajang ai, hpaji lam, sut masa lam, malu masha hte myit n-gun atsam ni hpe mung koi-yen ai ladaw hta dangdi dangdep ai made wuhpung wuhpawng gawde la let shada garum madi shadaw hkat ai ladat ni grau grau nna kaja hkra galaw lu ma ai. Dai ladaw hta wuhpung

---

com/2011/11/state20of20terror20report.pdf.

10 Karen Women's Organization, "Walking Amongst Sharp Knives: The Unsung Courage of Karen Women Village Chiefs in Conflict Areas of Eastern Burma," February 2010. Available at <https://karenwomen.files.wordpress.com/2011/11/walkingamongstsharpknives.pdf>.

wuhpawng kawn kam hpa ai myit hte hkungga ging ai ningbaw lu ma nna¹¹ dai ningbaw ni kawn wuhpung wuhpawng hpe makawp maga ai lam, asak hkrung lu na matu bawng jahkrum ya ai lam ni galaw lai wa ma ai. Hpyen-yen malawng gaw shing gan mungdan ni a garum ningtum lam ni hpe machyu ra nga dingyang rai nna, hprawng koi-yen ai lam hpe yu ga nga yang, hpyen-yen malawng gaw myit daw myit hten hkrum hkra ai lam, wuhpung wuhpawng a lawt lu lam hpe hkum pat ai lam tawt lai na matu shakut shaja ai hpe n gawn n sawn hkrum ai, shangam da hkrum ai (shnr) jahten sharun kau na malai hpyen-yen ni ya yang nga nga ai shara (shnr) dum nta de bai wa ai shaloi arau lu nga na lam hpe n-gun jaw madi shadaw ya

ging nga ai. Buga ginra dum nta de bai wa na matu shadut n-gun jaw ai mungkan ga daga wuhpung wuhpawng ni hku nna, hprawng koi-yen ai shaning law law laman atsawm sha gawde da ai wuhpung wuhpawng a sindun ai lam hte hkamjan lu ai lam ni hpe “hkra machyi ai lam n nga hkra” ngu ai ladat hpe lang let, atsawm hkannang hkansa ra nga ai.¹² Ndai zawn tsun ai lam gaw kaga galaw ra ai magam lit ni hta kaga, wuhpung wuhpawng hta ra kadawn nga ai lam ni hpe madi shadaw ai lam hte shanhte a shawnglam hte seng nna bawng ban jahkrup ai lam ni a matu shanhte lata san da ai ningbaw ningla ni hpe shang lawm shangun ai lam ni rai nga ai.

-
- 11 Ndai sum tang laika hta lang da ai “Ningbaw” ngu ai lam gaw ningbaw ningla shara hta lit la galaw nga ai masha hkumdek shagun hpe tsun ai rai nna, wuhpung wuhpawng hta nga nga ai, dabang hta tara shang masat da ai, nawku hpung, amyu bawsang laknak hpai hpung ni hta kaga san-htai hta shang lawm ai nit sun dan ai ningbaw ningla ni hpe tsun mayu ai re. Ndai sumra tsun laika hku nna, ningbaw langai a tara shang ai lam (shnr) dat kasa tai ai lam ni hpe dinglik nna, mung shawa a dat kasa re lam ni hta maram masam ai lam n re ai.
Ndai gasi jai lang ai a yaw shada lam gaw hpyen-yen ni kawn kam hpa ai hte tara shang masat da ai, buga dum nta de bai wa ai shaloi dai ningbaw a lam woi ai hku hkan sa na hku masat da ai ningbaw ni hpe madung dat htawng madun dan ai lam sha rai nga mali ai.
- 12 For an assessment of the relevance of ‘do no harm’ principles and the negative impact of reduction in cross-border aid, see Norwegian Church Aid, “Do No Harm: Cross-Border and Thailand Based Assistance to Refugees, IDPs and Migrants from Burma/Myanmar – Report on Findings from Consultancy,” April 2012. Available at http://www.burmalibrary.org/docs13/NCAMyanmar_consultancy_report-public-ocr-red.pdf.

Hprawng koi-yen ai ni a chye na mu mada ai yak hkak lam

San-htai shang lawm ai ni kawn, Myen asuya hku nna, shanhte hpe kanning rai tsun shaga ai lam ni hte mahta nna myen mungdan mungshawa ni a matu rap-ra ai makawp maga lam hpe hpa majaw shanhte kawn hkam la lu na ahkaw ahkang n nga ai kun ngu ai hpe chye mayu ma ai. Hprawng koi-yen nga ra ai ni a mahkrum madup hpe chye na tau nau ya nna, shanhte hpe mungchying masha hku nna masat masa galaw na matu gaw Myen asuya a matu sha n-ga Myen mung wuhpung wuhpawng a matu grai nan ahkyak nga ai.

Hprawng koi-yen ai lam garai n galaw shi ai lam, koi-yen ai laman hte koi-yen ngut mat ai h pang ningbaw ningla hte wuhpung wuhpawng kawn

shada makawp maga garum shingtau hkat ai ladat ni gaw, myitdaw myitthen re lam ni hpe kaja ai lam de du wa lu hkra jawm shakut shaja ai lam re ai hpe madi madun nga ma ai. Ndai sumtang laika a matu san-htai shang lawm ai myen mung masha ni gaw hpyen-yen ni gaw lagawn nna, masha ni a garum ningtum hpe chyu machyu nga ai ni re ngu nna mu ai lam hpe mung tsun dan ma ai.¹³ San-htai shang lawm ai hpyen-yen malawng gaw shanhte hta kung kyang ai atsam ni hte mungdan hte mung shawa ni a matu shang lawm shakut mayu ai lam, mungchying masha tai let wuhpung wuhpawng hte seng ai lawng lam ni hta shang lawm mayu ai lam ni hpe mung tsun ma ai.

Laiwa sai ten ni a matu tara rap-ra lam

Tara rap-ra lam a matu, yak hkak ai lapran mungshawa ni gaw laiwa sai ten kawn ya ten du hkra shinggyim ahkaw ahkang tawt lai ai lam hpe hkrum sha nga ai re majaw asuya kawn

tara rap-ra ai lam lu na matu galaw ya ra ai ngu nna san-htai shang lawm ai ni kawn tsun ma ai. Tara upadi lam, mung masa lam hte sut masa lam ni shagyip shagyeng da ai lam ni hpe masat

13 For an example of a young, urban Burma/Myanmar woman's change in perception of IDPs in Kachin State, which discusses how the author experienced common public perceptions of displaced people, see Thinn Thinn, "A Journey to the North," Tea Circle Oxford, 15 January, 2018. Available at <https://teacircleoxford.com/2018/01/15/a-journey-to-the-north/>.

masa galaw ma ai raitim, jahten sharun kau hkrum ai arung arai ni hpe malai bai jaw na lam, bai gaw sharawt na lam hpe asuya kawn galaw shakut ai lam n nga ai sha, hpyen-yen ni a prat hpe bai gawgap ya na matu gaw n loi nga ai lam hpe madung tawn tsun ma ai. Htawt sit ai lam hpe byin shangun ai, htawt sit ai ni hkrum sha nga ai tawt lai ai lam gaw shanhthe a shawng lam

Ga hpungdim

Labau a matu, aten ladaw grai na hkra hprawng koi-yen nga ra ai hpyen-yen ni gaw lawm nan lawm ra ai lamyi laman rai nga ai. simsa lam hte mungmasa lam galai shai ai lam hta hprawng koi-yen ai ni shang lawm ai gaw ngang kang ai simsa lam lu na hta n-ga mungdan rawt jat na matu ra ahkyak ai lam rai nga ai. Mung masa lam, hpyen masa lam hte wuhpung wuhpawng ni a ningbaw ningla ni kawn hpyen-yen ni a matu myit sawn lajang ya ai lam gaw Democracy ladat hte hkrak re ai, yawng shang lawm nna gawde ai simsa lam a matu lachyum n nga ai lam hpe htawng madun nga ai. Hpyen-yen ni a myit tsang lam gaw simsa lam gawgap ai hte

a matu bawng ban ai shaloi jahpring shatsup ya na lamyi laman rai ging ai. Dai tawt lai ai lam ni gaw, ya dai ni du hkra mung shawa ni hkam sha nga ding yang rai nna, dai lawng lam ni a majaw makam n nga ai lam, myit hkamja lam hkra machyi ai lam hte lamu ga, arung arai sum na matu byin pru wa ai lam ni rai nga ai.

amyu sha hkumra lam a matu grai nan ahkyak nga ai. Myen mung dan na hpyen-yen ni sharin ya nga ai lam gaw simsa lam hte shimlum lam gaw gasat gala majan n byin ai a majaw sha n re ai sha, ngang grin simsa lam gaw myen mungdan mungshawa ni yawng a matu rap rap ra ra, sari sadang nga nga, hkungga lara tsun shaga na matu ra kadawn ai lam nan rai nga ai. Lai wa sai ten ni na Myen mungdan a ningma ni hpe aloi ali malap n lu ai sha, simsa lam hte amyu sha rap lam ni hta matut nna byin nga taw na re hpe mung madung nga ma ai.

Hpaji jaw shadut ai lam ni

Myen asuya hpang de

- ◆ Hpyendap a htim gasat ai lam ni yawng hpe jahkring na, Myen hpyendap kawm tawt lai da ai shinggyim ahkaw ahkang ni a matu mara hkam la na lam, amyu bawsang ginra hta dap jung da ai Myen hpyendap ni hpe dawm la kau na hte rap-ra ai hte madu uphkang lam hpe ningpawt shatai ai Federal Democracy uphkang ladat langai hpe gawde na matu, 2008 ning a gaw da ai tara hpe gram lajang na lam hte laknak hpai gasat gala lam ni byin ai madung lawng lam ni hpe teng man jaw hkrak ai hku hparan sa wa na matu ngang grin ai lahkam masing hpe jahkrat sa wa lu na matu,
- ◆ Mung shawa a makam hpe lu la na matu lamu ga jarik sin hpyen hpung, Myen hpyen dap ni a uphkang ai npu nga kaga laknak lang hpung hte Myen hpyen dap ni hpe Mung shawa uphkang ai npu de tawn lu na lam hte shimlam hte seng ai hpe galai shai wa na matu magam bungli a tsang tsang galaw hpang na lam
- ◆ Laknak lang hpai shai manghkang kata amyu bawsang mung shawa ni a ntsa tara tawt lai da ai lam ni a matu lit nga ai ni kawm tara rap-ra na matu, yawng hpe san chye shangun ai tara jeyang lam ni hte tara daw dan lu na matu, Mungkan ga daga tara tawt lai lam hte seng ai hte rau jawm galaw lit la sa mat wa na matu.
- ◆ Hprawng koi-yen ai hpyen-yen ni hte seng ai hkrang tara, magam bungli a matu daw dan ra ai ninggam shagu hta shanhte kawm hpring hpring tsup tsup shang lawm lu na matu.
- ◆ Mungchying shawa gawnhkang ai tara hte n tara ai wuhpung ni hpe tara jeyang mai ai tara upadi hte kaga tara upadi ni yawng hpe dawm kau na lam (shnr) ka gram na lam galaw nna, hpyen-yen ni nta buga bai wa ai shaloi, dai tara upadi hte tara jeyang na n re lam hpe yawng chye hkra ndau shana hkrang tara masat ya let, shimlum ai hte nta buga de bai wa lu na matu pahkam jaw na matu.
- ◆ Shinggyim nauna garum ningtum jaw ya nga ai wuhpung wuhpawng ni hpe tara upadi lang let jahkrit shama ai lam n galaw ai sha, amyu bawsang laknak hpai hpung uphkang ginra ni hta wanglu wanglang sa du garum ningtum jaw lu na matu ahkang jaw nna, hpyen-yen ni shanu nga ai ginra yawng de sa du garum mai na matu lam hpaw ya na matu.
- ◆ Hpyen-yen ni a matu shinggyim nauna garum ningtum madi shadaw ya na lam hte shanhte

hpe makawp maga na lam hpe simsa lam bawng ban ai shaloi tara shang ga baw langai hku nna bawng ban shalawm na matu.

- ◆ Federal ladat hpe mahta nna, amyu bawsang ni ban prat law law madu lai wa ai lamu ga ni hpe masat masa galaw ai, amyu shayi ni mung maren mara lamu ga madu lu na ahkaw ahkang lu na matu lamu ga hte seng ai hkrang tara hpe gram lajang na matu.
- ◆ Buga ginra dum nta hpe tawn kau da nna hprawng koi-yen ai hpyen-yen ni a matu dum nta, lamu ga hte arung arai madu da ai ni hpe bai jahpring shatsup ya na hkrang tara rai nga ai Pinheiro ningpawt ninghpang tara hta lawm ai lawng lam ni hte bung pre ai hku nna aten ladaw masat nna tatut hkrang shapraw galaw sa na lam hte jahpring shatsup ya na lam n mai byin ai rai yang, zing la da ai lamu ga (shnr) koi-yen hkawm ra ai a majaw hten za mat ai lamu ga, hkai nmai hte dusat yam nga ni hpe malai wa ya na lam.
- ◆ Seng ang ai ni yawng hte hpring tsup lachyum nga ai bawng ban htingram ai lam hkrang shapraw na lam, galaw na masing ni hpe n shangam da ai sha, tsun dan ai lam ni hpe galaw let, shanhte a myit hkrum lam hte bung pre ai Federal ladat hku nna lamu ga hte nhprang sut rai ni hpe hpren hprenng na matu n lu galaw shi ai laman, amyu bawsang ginra na nhprang sut rai ni hpe htu shaw ai lam, gaw sharawt ai lam hte hkai lu hkai sha lam masing ni hpe tara shang jahkring da na matu.
- ◆ Amyu bawsang laknak hpai hpung ni a uphkanng ginra hta hkrang shapraw nga ai uphkanng ladat hte magam bungli ni hpe masat masa galaw na matu.
- ◆ Hkrung grin ai Federal ladat gawgap na matu yaw shada ai hku nna, galaw nga ai magam bungli ni hpe mungdaw asuya ni hpe shalai jaw nna, ginjaw jum tek ai lam hpe shayawm na matu.
- ◆ Hkamaj lam, hpaji lam hte shimlum lam ni hpe gram shai na matu, seng ang daw hkrang ni galai shai na matu galaw sa wa ai hta amyu bawsang wuhpung wuhpawng ni hpe maren mara rap rap ra ra rau jawm galaw na matu lata gindun galaw sa wa na matu.
- ◆ Buga ginra hpe tawn kau da let hprawng koi-yen ai amyu bawsang ni a shingteng amying, dinghku masha mying hte amyu mying ni hpe shanhte a amyu bawsang nga pra ai hta hkan nna, masat masa galaw let ra ai laika pa ni hpe sang sang lang lang hte aloi ali lu hkam la na matu, Myen mungdan nga kaga amyu bawsang ni hte maren mara mungchying masha masat ya na matu.
- ◆ Thai mungdan na tsin-yam dabang ni hta shanu nga ai tsin-yam masha ni hpe htawt sit hkawm ai masha ni zawn bungli galaw lu na matu lajang ya nna, koi-yen ai ni mungchying masat lakmat lu na matu, lamu ga madu ai sak se laika pa hte jahpan bang na matu ra kadawn nga ai laika pa ni lu na matu tara upadi hte seng ai laika pa ni galaw ya na matu EAO ni hte rau gindun galaw sa ra ai.

- ◆ EAO hte kaga ahkang aya nga ai ni, mungkan ga daga NGO ni hte hpaji lam hte seng ai wuhpung wuhpawng kawn htuk jaw da ai daidaw lakmat, hpaji lam hte kan bau bungli lam a matu htuk jaw ai lakmat ni hte, hpyen-yen dabang ni hkan htuk jaw ai lakmat ni hpe masat masa galaw na lam hte
- ◆ seng ang ai ni yawng myit hkrum let simsa na matu, mung shawa ginra ni hta lup da ai ga lup bawm ni hpe atsawm sha jasan kau lu na matu seng ang ai ginra masha, mung shawa hte mungkan ga daga wuhpung wuhpawng ni kawn shinggyim nauna tau nau ai myit hte garum ya lu na lam hpe ladat shaw hpaw hpang na matu.

Myen hpyen dap hpang de

- ◆ Hkum shan roi-rip ai lam hte ngang amyat htuk ai lam ni hpe laknak hku nna jai lang ai lam hte hpyen ladat tawt lai ai lam ni, amy bawsang ni a ntsa tara tawt lai ai ni, mung shawa ntsa shinggyim ahkaw ahkang tawt lai ai lam ni hpe jahkring kau na.
- ◆ EAO ni a ntsa htim gasat ai lam jahkring ai ngu nna, ya jang ndau shana na.
- ◆ Amyu bawsang ni a ginra hta dap jung da ai hpyen dap ni yawng hte shanhte a dinghku masha ni shanu nga ai lam ni hpe dawm kau nna, hpyendap hte seng ai dum nta ni hpe dawm la kau let, htim gasat ai lam yawng hpe jahkring na.
- ◆ Masha sat ai bawm shapraw ai lam, jai lang ai lam hpe tsep kawp n galaw na hte
- ◆ Rap ra ai hte tinang uphkang hkrang hpe gaw de lu ai, jet ai federal democracy uphkang lam hpe hkrang shapraw na matu, 2008 ning gawda ai tara hpe gram lajang na lam hpe madi shadaw let, mung masa lam hpe hpyen dap kawn shang abai nang ai lam hpe n galaw na matu.

Amyu bawsang laknak hpai hpung ni hpang de

- ◆ Buga ginra hpe tawn kau da nna hprawng koi-yen nga ai mung shawa ni hte shanhte hte rau bungli galaw nga ai wuhpung wuhpawng ni hte bawng ban jahkrum ai lam hpe dingyang galaw bawng ban let, hpyen-yen ni kawn shawng lam a matu myit tsang ai lam, ra kadawn ai lam hte ningmu hpe chye na nna hpaji jaw ai lam, hpyen-yen ni a matu hkrang tara ni shapraw ai lam, magam bungli lam ni hpe shiga lamyi laman jaw na matu.

- ◆ Hpyen-yen ni a myit tsang lam, ra kadawn lam, ningmu ni gaw hkrang tara hte seng ai simsa lam bawng ban jahkrum ai shaloi bawng ban shalawm na lam, shinggyim nauna garum ningtum ni hpe bai jaw na hte tsin-yam masha hte hpyen-yen ni a ahkaw ahkang hpe makawp maga ai lam, sharawt shatsaw ya ai lam ni hpe zinlum galaw sa wa na.
- ◆ Pinheiro ningpawt ninghpang tara hte maren hpyen-yen ni a matu dum nta, lamu ga hte sut gan arung arai ni hpe bai jahpring shatsup ya na lam hte seng ai mungkan ga daga shadang ni, amyu bawsang wuhpung wuhpawng ni a tsap ai lam, hpaji jaw shadut ai lam ni hte htap htuk bung pre ai hkrang tara langai jahkrat na bungli masing hpe rau jawm galaw sa wa na matu.
- ◆ Buga dum nta de bai wa ai hpyen-yen ni hte tsin-yam masha ni a dum nta, lamu ga hte arung arai madu lu na ahkaw ahkang ni hpe Pinheiro ningpawt ninghpang tara hte maren, simsa lam magam bungli ni hta ahkyak ai lam yan langai hku nna bawng ban lu na matu galaw sa mat wa na.
- ◆ Lamu ga hte seng ai hkrang tara grau hkrak wa lu na matu hkrang shapraw galaw na hte dai zawn galaw ai shaloi amyu shyi ni hpe lamu ga hpe rap rap ra ra jai lang na hte madu lu na ahkaw ahkang jaw masat masa galaw ya na matu.
- ◆ EAO uphkang ginra de hprawng yen ai hpyen-yen ni hpang de garum ningtum shadu lu na matu, mi jaw nga ai garum ningtum ni hpe n-gun shadat ai hte shinggyim nauna garum ningtum lam a matu shakut nga ai ni hte buga na wuhpung wuhpawng ni hte rau ta gindun lu na matu masing jahkrat na.
- ◆ Amyu bawsang hpe mahta ai wuhpung wuhpawng ni a ahkyak ai lam hpe masat masa galaw, madi shadaw let, shanhte galaw ai magam bungli ni hpe shagyip shagyeng da ai lam hpe n galaw na.
- ◆ EAO ni uphkang ai mare, kahtawng ningchyawng hte hpyen-yen dabang hkan uphkang ai ningbaw ningla ni, grau nna amyu shayi ningbaw ningla ni hpe masat masa galaw na.
- ◆ Amyu bawsang laknak hpai hpung ni rai rai, kaga wuhpung ni rai rai, shada gasat gala gap hkat ai lam hpe koi gam let, amyu bawsang hkumra lam hpe madun nna mung shawa ni hpe rau jawm makawp maga na lam galaw sa wa na lam,
- ◆ Seng ang ai ni yawng mythkrum let simsa na matu, mung shawa ginra ni hta lup da ai ga lup bawm ni hpe atsawm sha jasan kau lu na matu seng ang ai ginra masha, mung shawa hte mungkan ga daga wuhpung wuhpawng ni kawn shinggyim nauna tau nau ai myit hte garum ya lu na lam hpe ladat shaw hpaw hpang na matu hte
- ◆ Mung shawa ni akyu jashawn ai lam, kahtawng hte hkai lu hkai sha ai lamu ga, yi, sun, hkauna makau mayan hkan hkam tawn da ai bawm ni nga ai rai yang, kalang lata shiga jaw chye shangun na matu.

Mungkan ga daga, simsa lam madi shadaw ya nga ai garum ningtum jaw nga ai ni, UNHCR hte Asuya n re ai wuhpung ni....

- ◆ Myen mungdan kata hte htingbu mungdan ni hta nga nga ai hpyen-yen ni hte tsin-yam masha ni a matu ra kadawn ai garum ningtum lam ni, hpyen-yen ni a myit hkawn lam, shimlum lam hte sari sadang nga nga hte buga dum nta de bai nhtang wa ai ten du hkra garum ningtum lam ni hpe matut garum na lam, gasat gala hpai shai naw byin nga ai ginra ni hta koi-yen nga ai hpyen-yen ni a matu garum ningtum jaw nga ai wuhpung wuhpawng, amyuu bawsang wuhpung ni hpe ram ging ai ja gumhpraw ni hpe matut madi shadaw ya na lam,
- ◆ Hpyen-yen ni a matu jarit lai di nna garum jaw ai garum ningtum ni hte hpawn, UNHCR a lam matsun hte maren ra ahkyak ai masa lam hta hkan nna masha langai a ra kadawn ai malu masha, n-gun rawng malu masha shadang hte maren madi shadaw ai lam hpe bai galaw na matu,
- ◆ Shinggyim nauna garum ningtum lam ni hpe aten dep dep, n hpang hkrat ai sha sa jaw na lam,
- ◆ Hpyen-yen ni a matu shinggyim nauna garum ningtum lam madi shadaw na lam hte shanhte hpe makawp maga na lam yan ni hpe, simsa lam bawng ban ai zuphpawng ni ga baw langai hku nna shalawm bawng ban na lam,
- ◆ Mungkan ga daga htung tara ni hta ka madun da ai shadawn shadang hte maren hpyen-yen ni hpe “atik anang buga dum nta de n sa na lam” hpe hkan sa na matu,
- ◆ Asuya kawn woi awn galaw nga ai simsa lam gawgap masing hpe madi shadaw lu na matu, myen hpyendap a gasat gala lam hpe jahkring na, myen hpyendap hpe shanhte tawt lai ai shinggyim ahkaw ahkang ni hpe mara hkam la na, amyuu bawsang ni a ginra hta dap jung nga ai myen hpyendap ni hpe dawm kau na, maren mara ahkaw ahkang hte madu uphkang lam hpe Federal democracy wuhpang ladat hpe gaw la lu na lam, 2008 ning a gawda ai tara hpe ka gram lu na lam hte laknak lang hpai shai lam ni a ru n-pawt ni hpe hparan lu na matu jet ai simsa lam gawgap na magam bungli hpe jahkrat na matu,
- ◆ Seng ang ai ni yawng hte lachyum rawng ai bawng ban ai hpe galaw na, masing masa lam hte seng ai shiga lamyi laman ni hpe n ip da ai sha, chye shangun na lam galaw nna, myit hkrum lam hte Federal ladat lamu ga, n hprang sut rai ni hpe hpareng hparan ai lam n lu galaw shi ai laman, amyuu bawsang ni a ginra na n-hprang sut rai ni hpe htu shaw ai lam, buga gaw sharawt lam hte hkai lu hkai sha lam masing kaba ni hpe tara shang jahkrat da lu na matu

garum madi shadaw na,

- ◆ Buga dum nta hpe tawn kau da nna koi-yen nga ai hpyen-yen ni hte seng nna daw dan lam, hkrang tara (policy) (shnr) dai bungli mahkrun hte seng shiga lamyi laman ni hpe garan gachyan ai shaloi, mungkan ga daga wuhpung ni kawn jaw ai shiga lamyi lamani ni hte shanut ai lam ni hpe tau nna makawp maga na matu yaw shada let, dingyang bawng ban jahta ai lam hpe atsawm galaw ya na matu,
- ◆ Hpyen-yen ni myit hkawn ai, shimlum ai hte sari sadang nga nga hte tinang a buga dum nta wa na lam hte seng ai lam hpe, mungkan ga daga shadang hku nna shiga lamyi laman ni hpe madi shadaw ai lam hta sang sang lang lang hte hkam la lu nna, dai shadang ni hpe hkan nang hkan sa re ngu nna, ga sadi hkam la ai hte,
- ◆ Hpyen-yen mung shawa ni hte rau mung shawa wuhpung wuhpawng ni hte hkut hkut nai nai bawng jahkrum ai lam hpe masa lam hta hkan, dingyang galaw sa wa ra na. Bai nna, hpyen-yen ni a shawnglam hte seng ai daw dan sa wa na magam bungli ni hta atsawm shang lawm lu na matu, Amyu shayi ni a ra kadawn ai lam ni hte myit tsang ai lam ni hte, laksanakan bawng ban jahta ai lam galaw na matu.

Lahta na hpaji jaw ai lam hta lai nna, ya yang (shnr) du dep na ten na hpyen-yen ni nta buga de wa ai shaloi lawu na hpaji jaw ai lam ni hpe myit shalawm ra ai.

- ◆ Hpyen-yen ni kawn shanhte a lamu ga hte seng ai lawng lam ni hte bai wa nga na shara ni a masa lam hpe hkaja lu na matu garum ningtum jaw na matu,
- ◆ Hpyen-yen nkau mi a matu, shanhte shara bai jahkrat na buga ginra ni hta a ten ladaw langai du hkra lamu ga bai gaw shachyaw ai lam, kan bau bungli hte seng ai jawng ni hpaw na matu hkyen lajang ai ladaw hta hpyen-yen dabang ni hta malu masha garum ningtum (shnr) hpyen-yen dabang nga ai jahpan ni hta na n shaw kau na matu masing langai ka lajang ya na matu,
- ◆ Gasat gala byin nga dingyang ginra ni de wa na hpyen-yen ni a matu hkailu hkaisha na yi sun, hkauna ni hpe mahta let, dinggrin kan bau bungli bai gaw gap la lu na matu, lamu ga ni hpe bai gawgap ai magam bungli ni hkrang shapraw ai shaloi, buga nga amyus bawsang wuhpung wuhpawng ni hpe garum ningtum na lam,
- ◆ Buga ginra wa na hpyen-yen ni a shaw shawn ai laika hkap la na lam hte yu masam maram ai lam ni hpe, hpyen-yen ni wa na ginra rai nga ai Asuya uphkan ginra rai rai, amyus bawsang laknak hpai hpung ni uphkan ginra rai rai, garum ningtum lam maren mara hkam la lu na

matu, amyu bawsang wuhpung wuhpawng ni hte rau gindun nna galaw sa wa na matu,

- ◆ Koi-yen nga ai hpyen-yen ni a matu jahpring shatsup ya ai magam bungli ni hkrang shapraw ai hte Pinheiro ninghpawt ninghpang tara hta lawm ai hte maren, hpyen-yen ni a myit ra sharawng ai, sari sadang nga nga buga dum nta de bai wa ai lam byin hkra, simsa lam bawng ban ai shaloi Pinheiro tara ni hpe bawng ban shalawm nna, myith krum lam lu na matu simsa lam bawng ban ai hta shang lawm ai wuhpung wuhpawng ni hpe tsun shaga zinlum ai lam hta garum ningtum jaw na matu,
- ◆ Buga ginra de bai wa na magam bungli masing shagu hta hpyen-yen ni koi-yen nga ai shaloi (shnr) n koi-yen shi yang, shinggyim ahkaw ahkang tawt lai hkrum ai lam ni hkrum hkra ai a majaw myit tsi tsi ya na masing ni hpe shalawm na matu,
- ◆ Ya yang koi-yen nga ai hpyen-yen ni hte bai koi-yen na ni hkrum katut nga ai mayak ni hpe lak san myit sawn ya ai hku nna, hpyen-yen ni shara jahkrat wa ginra (shnr) hpyen-yen ni a buga ginra hta galaw nga ai bawngring masing ni yawng hpe ra ai masa hta hkan nna jahkring kau na hte “koi-yen ai masa lam ni hpe dinglik maram masam ai lam” langai shalawm na matu,
- ◆ Yawng shang lawm ai lam nga nna, ding-grin ai simsa myithkrum ga sadi hte, shim lam dawsang galai shai na lam hkrang shapraw ngut ai hpang, lai ladat hkrak hkrak galaw na ga lup bawm seng na magam bungli langai a matu ja gumhpraw hte ladat hpaji garum madi shadaw ya na matu.

Contact Information:

Progressive Voice

www.progressivevoicemyanmar.org

info@progressive-voice.org